

VAN AN THANH - ĐẢO PHÚ QUÝ:

Di tích lịch sử - văn hóa cấp quốc gia

LÝ THO

Đảo Phú Quý có bề dày lịch sử và truyền thống lâu đời. Hơn 30 di tích Lịch sử - Văn hóa thuộc đủ mọi loại hình và niên đại trải đều trên một diện tích tự nhiên gần 17,82km² là bằng chứng lịch sử sinh động chứng minh cho quá trình khai phá và xây dựng đảo của người Việt Nam. Các di tích còn nói lên sức sống mãnh liệt của nhân dân ta suốt hàng trăm năm giữa biển khơi, trong đó Vạn An Thanh là một điển hình. Vạn tọa lạc trên một bãi cát trắng sát cạnh bờ biển thuộc làng Triều Dương, xã Tam Thanh, huyện Phú Quý, cách trung tâm huyện lỵ Phú Quý 2,5km về hướng Đông Nam và cách UBND xã Tam Thanh 1km về hướng Đông. Tên gọi Vạn An Thanh nói lên ước nguyện có một cuộc sống an khang, thịnh vượng của bà con ngư dân nơi đây.

Từ bao đời nay, đánh bắt hải sản là nghề chủ đạo của ngư dân Phú Quý. Sống giữa

Vạn An Thanh được trùng tu xây dựng hoàn thành năm 2010

một môi trường biệt lập, bốn bề là đại dương bao la nên ngư dân Phú Quý có một niềm tin tưởng mãnh liệt vào sự linh hiển của cá Ông và coi đó là vị thần cứu trợ luôn ở bên cạnh họ trong những chuyến biển đầy hiểm nguy. Trong bà con lưu truyền rất nhiều sự tích nói về sự linh thiêng của Thần Nam Hải. Mặc dù những sự tích đó ít nhiều mang tính huyền thoại nhưng đối với ngư dân thì họ tuyệt đối tin tưởng. Bởi trước kia, phương tiện đi biển rất thô sơ, con người chủ yếu dùng chính sức lực của mình để chèo chống khi có giông tố bất ngờ ập đến. Và trong cơn hoạn nạn, ngư dân thường khẩn vái rằng... “Phục vận Nam Hải sanh thần linh

thiênց hiển hích cứu hộ chúng dân tai qua nạn khỏi...”. Khi đó, thần Nam Hải sẽ linh ứng xuất hiện, tựa thân mình vào thuyền và dúi dất vô bờ xuôi theo chiều gió (như chúng ta đã biết, theo khoa học thì cá Ông là một động vật biển thở bằng phổi nên thường ngoi lên mặt nước để thở. Lúc sóng to gió lớn, cá Ông thường tìm những vật lớn để nương tựa vào nhau tránh bị sóng gió vùi dập. Những lúc đó, cá hai nương tựa vào nhau, có lợi cho nhau thoát cơn hiểm nghèo).

Ở Phú Quý có sự tích kể rằng: Ngày xưa, Nguyễn Ánh có lần bị quân Tây Sơn truy đuổi đã chạy ra đảo tránh nạn. Ông thoát chết vì được ▶

Nhà Trưng bày Xương Cá Voi Vạn An Thạnh

Ảnh: CTV

hướng chính quay về phía nam nhìn thẳng ra biển khơi. Các bộ phận kiến trúc chính của vạn gồm Chính điện, Võ ca và Tiên hiền được bố trí dạng chữ “Tam”. Ngoài ra, trong khuôn viên còn có các bộ phận phụ khác như: Khu mai táng xác ông bà, công quán, cổng vào, án phong, nhà khói...

Hiện nay, Vạn lưu giữ gần 100 bộ hài cốt (gồm cá voi, rùa da). Bà con ngư dân coi đó là hài cốt của ông bà nên tôn thờ với những nghi thức kính cẩn. Với gần 100 bộ hài cốt cá ông, rùa biển đủ niên đại, kích cỡ, Vạn An Thạnh là nơi có một bộ sưu tập phong phú về cá ông rất có giá trị trong việc nghiên cứu sinh vật biển đối với các nhà hải dương học. Tại Vạn còn lưu giữ bộ xương cá Nhà Táng thuộc họ cá Voi, bộ xương có chiều dài trên 17m, có 50 đốt xương, cá có 30 đôi răng mọc ở hàm dưới (tương truyền lúc cá mới dạt vào bờ nặng khoảng 40 tấn). Đây là bộ xương cá Voi lớn thứ hai ở Bình Thuận (sau bộ xương cá Voi ở Vạn Thủy Tú, Phan Thiết). Hiện nay, Vạn An Thạnh được Nhà nước và nhân dân đầu tư trên 8 tỉ đồng để trùng tu xây dựng Vạn và Nhà trưng bày xương cá Voi cùng một số hạng mục khác.

Theo tập quán xưa nay, khi có Ngài “lụy” trôi dạt lên đảo, bà con ngư dân sẽ tiến hành nghi lễ rất long trọng tại Vạn và sau đó mai táng. Sau 24 tháng (đối với “ngài” vừa và nhỏ) và 36 tháng (đối với “ngài” lớn), ngư dân sẽ tiến hành nghi thức thượng ngọc cốt ông bà lên đưa vào Tầm tôn thờ.

“Nam Hải dương oai phò hà hải

Thần ân quy mộ hộ vạn trung”

(Thần Nam Hải dương oai phò hộ ngư dân ngoài biển cả

Khi về mộ Thần vẫn linh

▶ cá Ông cứu nạn qua cơn giông tố giữa biển khơi. Đó là nguyên nhân mà về sau, các vua triều Nguyễn đã phong tặng cho cá Ông tước hiệu “Nam Hải cự tộc Ngọc Lân thượng đẳng thần”. Hiện ở đảo có rất nhiều di tích liên quan đến Nguyễn Ánh và một số vị tướng lĩnh của ông như: Giếng Gia Long, Miếu Trấn Bắc (bên đảo Hòn Tranh - một hòn đảo nhỏ nằm về phía đông nam, cách đảo Phú Quý khoảng 2km) và chùa Linh Quang. Ở bên Hòn Tranh có miếu thờ Bùi Huy Ích là Đô Đốc tùy tướng bảo vệ Nguyễn Ánh, giúp cho Nguyễn Ánh trốn chạy khỏi Tây Sơn. Đời vua Thiệu Trị (1841-1847) phong cho Bùi Huy Ích là Thượng đẳng thần. Nội dung sắc phong ghi: “Cung thỉnh Trấn Bắc quân Đô Đốc Phủ chương phủ sự thái bảo Bùi Quận công thượng đẳng thần”.

Dân tộc ta có truyền thống “Uống nước nhớ nguồn” và tôn trọng công lao của ông bà trong sự nghiệp khai phá, tạo dựng ngày trước. Vạn An Thạnh tiêu biểu cho truyền thống đáng

quý đó. Vạn thờ cá Ông cùng Thành hoàng bản xứ và Tiên hiền, Hậu hiền. Theo tài liệu để lại thì Vạn An Thạnh được tạo dựng vào năm Tân Sửu (1781), là Vạn có niên đại sớm nhất so với các Vạn khác ở Phú Quý. Thuở sơ khai, Vạn chỉ là một bộ khung gỗ lợp tranh vách lá (bấy giờ chưa có “Ngài” nào trôi dạt lên đảo. Đến năm Tân Sửu (1841) mới có “Ngài” đầu tiên “hóa” (chết) dạt vào bãi cát trước Vạn. Bà con ngư dân đã tổ chức lễ mai táng long trọng. Vị này to lớn và là vị đầu tiên trôi dạt lên đảo nên được gọi là “Vị Cố”. Hiện nay, trên khám thờ thần Nam Hải ở Vạn An Thạnh còn lưu giữ bức Thần chú thờ Vị Cố có chạm dòng chữ Hán cổ “Nam tế Hải linh cự tộc Ngọc Lân thủy tướng tôn Thần, Tân Sửu niên, thập nguyệt thập ngũ nhật tị thời”. Từ đó đến nay, Vạn lấy ngày 15 tháng 10 làm ngày giỗ Vị Cố. Đây cũng là dịp Tế thu của Vạn.

Vạn An Thạnh là di tích kiến trúc tôn giáo liên quan đến tín ngưỡng ngư nghiệp. Vạn ẩn mình trong một khu rừng dừa xanh bao phủ,

► *hiển phò hộ chúng dân).*

Ở Vạn An Thanh thường xuyên diễn ra các lễ hội như: Lễ hội Tế Xuân: Kéo dài từ mùng 10 đến 20/1 âm lịch, đây cũng là dịp Cầu Ngư đầu năm của Vạn. Đây là lễ tế Thần đầu năm để cầu mong quốc thái dân an, mưa thuận gió hòa, mùa màng thắng lợi. Lễ hội Tế Xuân của Vạn An Thanh, ngoài việc tế Thần đầu năm còn gắn liền với mục đích cầu ngư. Ngoài những nghi thức hành lễ theo tập tục cổ truyền (vật dâng tế Thần Nam Hải, nhang đèn, chuông trống, văn tế Thần và Tiên hiền, Hậu hiền), còn có những sinh hoạt văn hóa, vui chơi giải trí thu hút đông đảo bà con ngư dân. Đây cũng là dịp để hướng mọi người quay về cội nguồn, tổ tiên và truyền thống lâu đời của dân tộc.

Lễ giỗ "Vị Cố": Tiến hành vào ngày 15/10 âm lịch, đây cũng là dịp Tế Thu của Vạn. Ngoài những nghi thức hành lễ long trọng như lễ Tế Xuân, còn có thêm nghi thức rước ông Sanh từ biển khơi. Ngư dân tổ chức ghe thuyền, cờ trống ra khơi nghinh đón những vị thần sống về Vạn chứng kiến ngày tế lễ. Những bài văn tế Thần,

Tiên hiền và Hậu hiền được đọc long trọng trong buổi lễ. Hiện nay, Vạn An Thanh còn lưu giữ bài văn tế dày 124 trang viết bằng chữ Hán cổ được lưu truyền từ đời này qua đời khác.

Trong lễ hội Tế Xuân và Tế thu của Vạn An Thanh, phải chú ý đến các loại hình văn hóa dân gian như dân ca nghi lễ, hát chèo bả trạo... là những làn điệu cổ truyền rất độc đáo của ngư dân Phú Quý. Những sinh hoạt văn hóa truyền thống đó không thể thiếu trong ngày hội văn hóa của toàn dân. Đây là dịp để mọi người ôn lại truyền thống khai phá xây dựng đảo, tăng cường tình đoàn kết, mối tương thân tương ái giữa các ngư dân, củng cố và tăng cường sức mạnh trong sự nghiệp lao động và xây dựng đảo Phú Quý ngày càng sung túc hơn.

Bên cạnh gần 100 bộ xương cốt là những di vật chính ở đây, Vạn An Thanh còn nhiều hiện vật quan trọng khác tạo nên di sản văn hóa của ngư dân vùng đảo, bao gồm: Tượng thần "Thủy lân", gia phả, văn tế, sắc phong, hoành phi, liên đối. Vạn An Thanh là một trong những di tích cổ ở đảo

Phú Quý được các vua triều Nguyễn phong tặng số lượng sắc tương đối nhiều. Nội dung sắc thần chủ yếu ban tặng "Thần Nam Hải cự tộc ngọc lân" và những tướng lĩnh có công giúp Nguyễn Ánh chạy nạn và chết ở đảo. Có tất cả 10 sắc thần do các đời vua Tự Đức, Đồng Khánh, Duy Tân... ban.

Vạn An Thanh được Bộ Văn hóa Thông tin xếp hạng di tích cấp Quốc gia, tại Quyết định số 51/QĐ/BT ngày 12-01-1996. Ngoài những giá trị văn hóa dân gian truyền thống, Vạn An Thanh là một Bảo tàng văn hóa biển tồn tại đã gần 226 năm (tính đến năm 2017), với nhiều sưu tập những chủng loại cá voi và rùa da. Trong những năm gần đây nhiều nhà nghiên cứu về Hải dương học, nhiều đoàn khách du lịch nước ngoài đến đảo đã rất thích thú về việc bảo quản, giữ gìn di vật trong Vạn An Thanh.

Vạn An Thanh như một chứng nhân bao đời của lịch sử vùng đảo. Những giá trị về lịch sử, văn hóa, nghệ thuật và văn học dân gian sẽ được kế thừa tiếp tục phát triển để sẵn sàng chuyển giao tốt cho các thế hệ mai sau.■

